

Anna Jasiulewicz

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ROLA INICJATYWY WSPÓLNOTOWEJ LEADER W EKONOMICZNO-SPOŁECZNYM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

1. Wstęp

Celem polityki regionalnej Unii Europejskiej jest zmniejszanie różnic w poziomie rozwoju różnych regionów Wspólnoty. Niezależnie od charakteru danego regionu wiodącą rolę w wykorzystaniu potencjału i możliwości obszaru powinny odgrywać nie tylko stosowne organy władzy państwowej i regionalnej, ale także społeczności lokalne, które również decydują o kierunku rozwoju swojego terenu. W tym kontekście inicjatywa wspólnotowa LEADER nabiera coraz większego znaczenia jako uzupełniający¹ instrument polityki strukturalnej, służący rozwiązywaniu specyficznych problemów rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich.

Program LEADER jest przedstawiany jako reprezentujący zmianę podejścia: z polityki sektorowej (rolnictwo) na politykę terytorialną (obszary wiejskie)². Stworzył on istotny przełom w konwencjonalnej dotąd strategii rozwoju obszarów wiejskich w wielu krajach³. Na poziomie lokalnym założenia programu wpasowują się doskonale w strategię lizbońską, tworząc nowy sposób inwestowania w kapitał społeczny i rozprzestrzenianie wiedzy na terenach wiejskich⁴. Zadaniem programu LEADER jest pobudzenie do działania lokalnych społeczności z terenów wiejskich w państwach członkowskich w celu dostrzeżenia potencjału ich terytorium.

¹ Inicjatywa powstała, aby wspomagać wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich, które nie zostały objęte wsparciem w ramach celu 2 nowej polityki strukturalnej.

² S. Shortall, *Are Rural Development Programmes Socially Inclusive? Social Inclusion, Civic Engagement, Participation, and Social Capital: Exploring the Differences*, "Journal of Rural Studies" 2008, vol. 24, iss. 4, s. 450-457.

³ K. Daugstad, K. Rønningen, *Winning and Losing. The Changing Geography of Europe's Rural Areas*, "Journal of Rural Studies" 2007, vol. 23, iss. 1, s. 119-122.

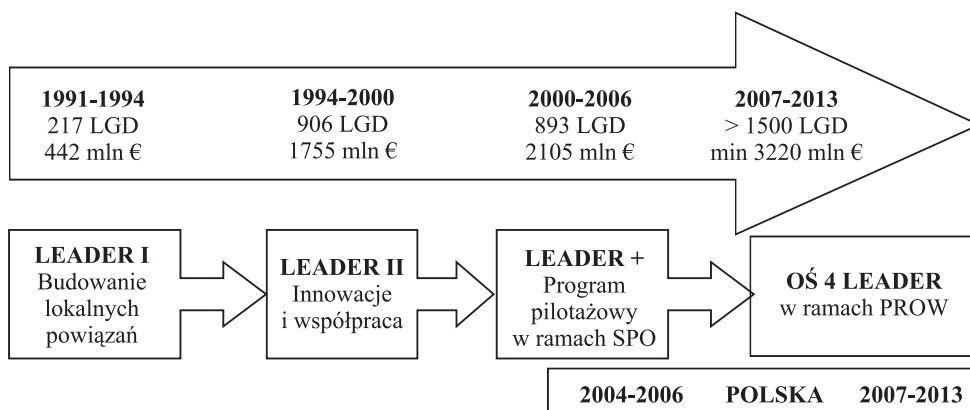
⁴ F. Fischler, *Quality of Life in Rural Areas: Building on the Leader Experience*, 1st Leader+ Observatory European Seminar, Bruksela, 25th October 2004; http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leader-plus/pdf/seminars/25102004/speech_ffischler_leader_seminar_en.pdf.

2. Cel i metodologia

Celem artykułu jest przedstawienie programu LEADER, jego realizacji w Polsce oraz jego roli w rozwoju w społeczno-ekonomicznym rozwoju obszarów wiejskich. W opracowaniu wykorzystano literaturę przedmiotu. Materiał badawczy stanowiły także opracowania i raporty pochodzące z MRiRW oraz dane dostępne w FAPA. W opracowaniu zastosowano metodę opisową.

3. Historia programu LEADER

Inicjatywa LEADER⁵ to jeden z najstarszych projektów, realizowany jest w Unii Europejskiej od 1991 roku. Został stworzony w celu stymulowania innowacyjnego podejścia w rozwoju obszarów wiejskich przez działania na małą skalę i waloryzację lokalnych zasobów – fizycznych i ludzkich⁶. Przez rekonfigurację lokalnych zasobów, redefinicję społecznej roli rolnictwa i wzrost wartości dodanej produktów rolnych program LEADER jest ważnym krokiem w kierunku wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich⁷. Z przeprowadzonej w trakcie okresu programowania 2000-2006 oceny Komisji Europejskiej wynika, że inicjatywa LEADER w Unii Europejskiej charakteryzuje się dużą zdolnością do dostosowywania się do specyficznych wyzwań na różnych obszarach. Jej sukces potwierdzono ostatecznie przyjęciem podejścia typu LEADER do wspólnej polityki rolnej UE na lata 2007-2013. Historię rozwoju programu LEADER przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Historia programu LEADER

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.LEADERplus.org.pl>.

⁵ Nazwa to skrót francuskiego projektu *Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale* (Powiązania między działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich).

⁶ C. Ray, *The EU LEADER Programme: Rural Development Laboratory*, "Sociologia Ruralis" 2000, 40(2), s. 163-171.

⁷ T. Marsden, R. Sonnino, *Rural Development and the Regional State: Denying Multifunctional Agriculture in the UK*, "Journal of Rural Studies" 2008, vol. 24, iss. 4, s. 422-431.

Jeszcze w 2002 roku urzędnicy z Komisji Europejskiej uważali, że to narzędzie jest zbyt skomplikowane i trudne dla przyszłych nowych krajów członkowskich, które miały przystąpić do Unii w 2004 roku i nie należy uruchamiać go w nich w środku okresu programowania 2000-2006⁸. Jednakże zabiegi o prawo do wdrażania programu w kandydujących krajach spowodowały, iż był realizowany w Polsce od 2004 roku, a obecnie jest on częścią większego programu rozwoju obszarów wiejskich – PROW – i określony jest w tym programie jako tzw. oś 4 – LEADER.

4. Inicjatywa LEADER+ w Polsce

Pilotażowy program LIDER+ (PPL+) składał się z dwóch schematów. Schemat I wdrażany był w Polsce od końca 2004 do końca 2006 roku i obejmował takie działania, jak: wsparcie przygotowania strategii rozwoju obszarów wiejskich (ZSROW), wsparcie procesu tworzenia LGD⁹, promocja obszarów wiejskich, mobilizacja ludności do wzięcia aktywnego udziału procesie rozwoju obszarów wiejskich.

Beneficjenci składali wnioski na realizację projektów w zakresie schematu I¹⁰ obejmujących szkolenia, doradztwo i działania informacyjne związane z inicjowaniem zaangażowania mieszkańców w prace nad lokalną strategią rozwoju oraz stymulowanie powstawania lokalnych partnerstw publiczno-prywatnych.

W schemacie I najwięcej projektów zrealizowało województwo małopolskie (23 projekty o łącznej wartości 2 797 541 zł) oraz województwo mazowieckie (15 projektów o wartości 2 024 286 zł). Najmniejszą aktywność zaobserwowano w województwie lubuskim (8 projektów o wartości 443 460 zł)¹¹.

Schemat II wdrażany był od marca 2006 do końca 2008¹² i dotyczył takich działań, jak: wsparcie działalności LGD służące wdrożeniu ZSROW¹³, promocja obszarów wiejskich, mobilizacja ludności do wzięcia aktywnego udziału w procesie rozwoju obszarów wiejskich, upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarach wiejskich.

Struktura założonych celów wiodących i celów dodatkowych określonych przez LGD w ZSROW została przedstawiona na rys. 2. Największym zainteresowaniem cieszył się cel dotyczący poprawy jakości życia na terenach wiejskich. Na ten cel przeznaczono 29 698 835 zł. Duży nacisk był także położony na wykorzystanie zasobów naturalnych (lasy, góry itd.) i kulturowych (zabytki, lokalne imprezy, kultura

⁸ A. Hałasiewicz, *Leader w Polsce*, http://www.leaderplus.org.pl/docs/Leader_w_Polsce.pdf.

⁹ Lokalna grupa działania (ang. LAG – *Local Activity Group*) – lokalne partnerstwo publiczno-prywatne.

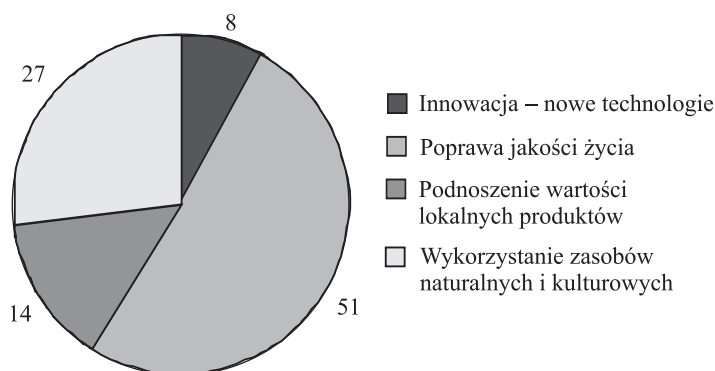
¹⁰ Wnioski składano na podstawie Rozporządzeń Ministra RiRW z dnia 8 września 2004 r. i z dnia 8 grudnia 2004 r. (DzU nr 270, poz. 2685 i 2684).

¹¹ T. Borek, *Realizacja Pilotażowego Programu Leader+ w Polsce*, broszura informacyjna FAPA, s. 7.

¹² Nabór wniosków o dofinansowanie prowadzony był na podstawie Rozporządzenia Ministra RiRW z dnia 29 grudnia 2006 r. (DzU nr 9 poz. 51).

¹³ Zintegrowane strategie rozwoju obszarów wiejskich.

ludowa itp.) – łączna kwota przeznaczona na ten cel wynosiła 35 986 701 zł. LGD wykazywały nieco mniejsze zainteresowanie wykorzystaniem szansy związanej z celem dotyczącym podnoszenia wartości lokalnych produktów. Na ten cel przeznaczono 9 472 133 zł. Najbardziej wybieranym celem strategicznym było wykorzystanie nowoczesnych technologii i innowacji do stymulowania konkurencyjności obszarów wiejskich (łączna kwota wydatkowana na ten cel to 8 770 769 zł)¹⁴.

Rys. 2. Struktura zakładanych celów określonych przez LGD w ZSRW (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W Knieć i in., *LEADER. Budowanie potencjału społecznego*, FAPA, Warszawa 2008, s. 19.

Najwięcej umów w schemacie II PPL+ zawarto w województwie małopolskim (16 umów o łącznej wartości 10 478 149 zł) oraz w województwie podkarpackim (15 umów na łączną sumę 9 438 844 zł). Najmniej umów, tylko po 4, zostało podpisanych w województwach opolskim i lubuskim; przeznaczono na nie 2 728 424 zł w pierwszym wymienionym województwie i 2 953 270 zł w drugim¹⁵.

Wśród LGD realizujących schemat II formę prawną stowarzyszenia posiadało 60% LGD, związku stowarzyszeń – 8% LGD, natomiast 32% LGD stanowiły fundacje.

Tabela 1. Zakres realizacji programu LEADER+ w Polsce

Inicjatywy LEADER	Liczba złożonych wniosków	Liczba przyjętych/ zrealizowanych wniosków	Kwota dofinansowania mln zł
PPL+ schemat I	248	178/167	19,5
PPL+ schemat II	187	150/149	96
Ogółem	436	328/316	115,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie W. Knieć i in., wyd. cyt., s. 13-14 oraz informacji uzyskanych w FAPA.

¹⁴ Dane uzyskane w FAPA.

¹⁵ T. Borek, wyd. cyt., s. 11.

Tabela 1 prezentuje zakres realizacji programu LEADER+ w Polsce w ramach schematów I i II pod kątem liczby złożonych oraz zrealizowanych wniosków, z uwzględnieniem kwoty dofinansowania.

77% środków przeznaczonych na dofinansowanie projektów w ramach schematu II LEADER+ pochodziło z budżetu UE, a 23% zaś – z budżetu państwa¹⁶.

5. Oś 4 LEADER w ramach PROW

W ramach trzech priorytetów PROW w Polsce można wyróżnić 4 osie: pierwsza obejmuje wsparcie rozwoju gospodarstw rolnych, druga związana jest z działaniami rolno-środowiskowymi, natomiast trzecia i czwarta – z rozwojem pozarolniczych funkcji obszarów wiejskich.

Oś 4 LEADER to wynik ewolucji wspólnotowej inicjatywy przez działanie w ramach osi III Sektorowego programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwoju obszarów wiejskich” (w latach 2004-2006) do statusu odrębnej osi PROW na lata 2007-2013.

W ramach czwartej osi lokalne grupy działania mogą wnioskować o dotacje na tworzenie swego potencjału administracyjnego oraz wymianę doświadczeń z innymi partnerami krajowymi i zagranicznymi.

Działania w ramach osi LEADER charakteryzuje innowacyjne podejście do aktywizacji obszarów wiejskich, na które składają się:

- zaangażowanie lokalnych partnerów – program rozwoju formułowany jest z uwzględnieniem specyfiki danego obszaru, jego mieszkańców, historii i tradycji;
- oddolne podejście – decyzje podejmowane są na szczeblu lokalnym, w proces decyzyjny zaangażowana jest cała wspólnota, środowiska społeczne i gospodarcze, instytucje publiczne;
- partnerskie podejście – lokalni partnerzy pracują nad formułowaniem strategii i planu działań oraz zarządzają wdrażaniem zaplanowanych rozwiązań;
- innowacja – konkretne działania mają charakter innowacyjny, np. mogą dotyczyć nowego sposobu promowania lokalnych walorów, nowych produktów regionalnych, form organizacyjnych itp.;
- zintegrowane podejście – działania są ze sobą powiązane i traktowane jako spójna całość; może to dotyczyć w szczególności powiązań między różnymi grupami uczestników: gospodarczymi, społecznymi, kulturalnymi, ekologicznymi itp.;
- tworzenie powiązań i współpraca – sieć powiązań ma na celu stworzenie systemu informacji o programach rozwoju obszarów wiejskich oraz upowszechnianie innowacji w większej skali;
- lokalne finansowanie i zarządzanie – lokalnym grupom działania przekazana zostaje odpowiedzialność związana z podejmowaniem decyzji dotyczących finan-

¹⁶ Dane uzyskane w FAPA.

sowania i zarządzania, co jest istotnym warunkiem realizacji zaplanowanego przez grupę programu rozwoju¹⁷.

Tabela 2. Wnioski o dofinansowanie w ramach osi 4 LEADER*

Województwo	Wskaźnik		
	Liczba wniosków (LGD)	Środki z budżetu UE	Kwota ogółem
Dolnośląskie	19	10 935 612,32	13 669 515,4
Kujawsko-pomorskie	19	2 630 049,15	3 287 561,44
Lubelskie	26	3 756 787,58	4 695 984,47
Lubuskie	11	2 170 028,80	2 712 536
Łódzkie	20	3 318 599,16	4 148 248,95
Małopolskie	41	6 270 401,60	7 838 002
Mazowieckie	36	6 493 798,11	8 117 247,64
Opolskie	12	2 409 295,07	3 011 618,84
Podkarpackie	31	5 343 174,75	6 678 968,44
Podlaskie	16	2 164 992,80	2 706 241
Pomorskie	16	3 033 225,77	3 791 532,21
Śląskie	15	2 827 199,17	3 533 998,96
Świętokrzyskie	19	7 243 429,79	9 054 287,24
Warmińsko-mazurskie	15	2 236 843,75	2 796 054,69
Wielkopolskie	32	5 153 037,15	6 441 296,44
Zachodniopomorskie	15	1 787 526,16	2 234 407,7
Razem	344	67 774 001,13	84 717 501,42

* Stan na 31 marca 2009.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich MRiRW.

Tabela 2 prezentuje liczbę wniosków o dofinansowanie projektów w ramach osi 4 LEADER oraz wielkość wnioskowanych kwot w Polsce z podziałem na województwa.

Obecnie działają następujące sieci regionalne: Małopolska Sieć LGD (zrzesza 20 LGD – powstała w 2007 r.), Silesian LEADER Network (zrzesza 10 LGD, początki działania sięgają 2005 roku, oficjalna data powstania to rok 2007), Partnerstwo Polski Południowo-Zachodniej (zrzesza 19 LGD, powstała na przełomie lat 2005 i 2006), Kujawsko-Pomorska Sieć Współpracy LEADER+ (zrzesza 17 LGD, powstała w 2006 roku), ponadto tworzą się kolejne sieci.

O randze programu LEADER świadczy fakt, iż obok działań rolno-spożywczych jest on jedynym działaniem w ramach EFRROW¹⁸, którego wdrażanie jest obligato-

¹⁷ P. Chmieliński, *Przyszłość rozwoju obszarów wiejskich a program Leader*, Roczniki Naukowe SERiA, 2008, t. X, z. 2, s. 53-54.

¹⁸ Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich wspierający realizację WPR na lata 2007-2013.

ryjne w każdym kraju członkowskim z minimalną alokacją 5% (2,5% w nowych krajach członkowskich) środków otrzymanych przez dany kraj z budżetu UE na PROW.

Ogólna kwota w budżecie Unii przeznaczona na rozwój obszarów wiejskich na lata 2007-2013 wynosi 88 294 374 368 euro. Udział EFRROW w budżetach krajowych PROW wynosi 80% dla regionów konwergencji oraz 55% dla pozostałych regionów. Polska w ramach PROW na lata 2007-2013 ma otrzymać 17 217 817 440 euro, w tym 787 500 000 euro na oś LEADER¹⁹.

6. Program LEADER w społeczno-ekonomicznym rozwoju wsi

Inicjatywa LEADER jest podejściem przekrojowym, które ma się przyczynić do aktywizacji społeczności wiejskich przez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw.

Idea programu LEADER obejmuje aktywizowanie obszarów wiejskich, odnowę wsi, promowanie zrównoważonego rozwoju, budowanie kapitału społecznego, a także rozwiązywanie problemów społecznych, takich jak ubóstwo, bezrobocie, patologie, niski poziom skolaryzacji młodzieży. Osiągnięcie tych celów ma spowodować poprawę jakości życia na wsi.

Dotychczasowe działania podejmowane w ramach tej inicjatywy pokazały, jak duży potencjał i kapitał istnieje na terenach wiejskich i jak bardzo ludzie mieszkający na tych obszarach chcą pracować w celu rozwoju tych obszarów. Polska wieś potrzebuje obecnie modernizacji i dywersyfikacji, a środki w ramach LEADER mogą się przyczynić do zmiany wizerunku polskiej wsi²⁰.

Od grudnia 2004 roku do grudnia 2005 roku na zlecenie Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej zrealizowano badania mające na celu prognozę, jakie są szanse powodzenia programu LEADER w Polsce. Przeprowadzono 366 wywiadów z przedstawicielami jednostek terytorialnych władzy samorządowej oraz z przedstawicielami już działających partnerstw. Aż 80% przedstawicieli władz samorządowych wysoko oceniło atrakcyjność programu LEADER dla rozwoju obszarów wiejskich. Przede wszystkim według przedstawicieli gmin wiejskich (82%) i miast powiatowych (91%) włączenie społeczności lokalnych do tworzenia i realizacji strategii rozwoju danego terytorium jest dobrym rozwiązaniem. 71% przedstawicieli władz samorządowych uznało program LEADER za przydatny w ich regionie. 43% przedstawicieli samorządów deklарowało, iż w ich regionie nastąpiła stała i konsekwentna współpraca władzy samorządowej i podmiotów prywatnych. 57% partnerstw pod koniec 2005 roku działało w usystematyzowany sposób, na podstawie

¹⁹ K. Janiak i in., *Leader w Unii Europejskiej. Pilotażowy Program Leader w Polsce*, [w:] *Leader. Szansa dla polskiej wsi*, FAPA, Warszawa 2008, s. 11.

²⁰ O. Tańska, *Inicjatywa UE Leader a rozwój nowego podejścia do obszarów wiejskich w Polsce. Racjonalista*, <http://www.racjonalista.pl>.

opracowanej strategii, jednakże tylko 6% wśród nich miało opracowaną szczegółową strategię z dokładnym planem działania²¹.

Obecnie, po 5 latach realizacji inicjatywy LEADER w Polsce, wyniki badań byłyby prawdopodobnie lepsze i już dziś można potwierdzić, iż szansa, jaką daje LEADER, jest wykorzystywana. Szczególnie korzyści społeczne wynikające z uczestnictwa w programie są już doskonale widoczne i można prognozować, że jego rola w rozwoju społecznym, a w perspektywie długookresowej – także w rozwoju ekonomicznym regionów, będzie wzrastać.

Dzięki lokalnemu i oddolnemu charakterowi LEADER usprawnia proces rozwoju obszarów wiejskich. Decyzje podejmowane lokalnie są trafniejsze, bardziej innowacyjne i mogą być sprawniej wprowadzane. Inicjatywa uczy kooperacji międzysektorowej, współpracy w relacjach publiczno-prywatnych i kreatywności. Dzięki programowi stopniowo zwiększa się poziom zaangażowania i odpowiedzialności mieszkańców za rozwój ich miejsca zamieszkania. Mieszkańcy zaczynają myśleć konstruktywnie i są w coraz większym stopniu nastawieni na rozwiązywanie problemów, a nie tylko na ich wskazywanie. Można zaobserwować wśród nich zainteresowanie rozwojem i własną przyszłością, rosną też ich aspiracje edukacyjne. Zmienia się sposób myślenia o osobach odnoszących sukces, które coraz częściej traktowane są jako przykład do naśladowania, a nie jako obiekt zawiści.

Dając realną władzę, program pobudza inicjatywę i aktywność. Następuje poprawa komunikacji między lokalnymi aktorami, co doprowadza do wzrostu więzi i zrozumienia prowadzonych działań, ogólnie przyczyniając się do lepszych relacji między nimi. Wymuszając współdziałanie, program powoduje podnoszenie świadomości obywatelskiej i ciągły rozwój kapitału ludzkiego. Wspiera rozwój lokalnej demokracji i budowę społeczeństwa obywatelskiego.

Ponieważ program wymaga sporządzenia strategii rozwoju, zwiększa racjonalność prowadzonych działań, a co za tym idzie – efektywne wykorzystanie pozyskanych środków.

W ramach programu LEADER istnieje możliwość finansowania zróżnicowanych, jednak uzupełniających się działań, co daje efekt synergii i prowadzi do bardziej zróżnicowanego rozwoju obszarów wiejskich. Dzięki koordynacji działań zasoby lokalne są lepiej wykorzystywane. Ponadto wydaje się istotne, iż program stwarza możliwości finansowania nawet bardzo małych projektów.

Potencjalne oddziaływanie wsparcia programu LEADER na lokalny rozwój może obejmować tworzenie warunków czy też stymulowanie istotnych czynników rozwoju lokalnego przez:

- diagnozę potencjału danego obszaru i jego unikalnych zasobów endogenicznych,
- inwentaryzację produktów lokalnych i ewentualnych rynków zbytu oraz oddolne czy partnerskie poszukiwanie sposobów ich efektywnego wykorzystania,

²¹ Inicjatywa Leader w Polsce, www.ukie.gov.pl.

- zaangażowanie mieszkańców w procesy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu,
- zdobycie wiedzy o tym, co należy zrobić, aby polepszyć byt ekonomiczny mieszkańców wsi i wspólnot lokalnych.

Inicjatywa LEADER może prowadzić do identyfikacji barier i problemów rozwojowych, m.in. przez przeanalizowanie mocnych i słabych stron danego obszaru wiejskiego, a następnie stworzenie na tej podstawie dokumentu lokalnej strategii rozwoju (LSR) i przygotowanie jej implementacji przez stworzenie projektów i montażu finansowego.

Można tu także mówić o efektach ekonomicznych i rozwojowych w kontekście ukierunkowania działań władz lokalnych (ponieważ w skład LGD wchodzi także przedstawiciele sektora publicznego) na osiąganie celów LSR, np. w zakresie finansowania rozwoju infrastruktury, wspierania małej przedsiębiorczości (m.in. tworzenia klimatu biznesu), stymulowania tworzenia nowych miejsc pracy.

Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” objęte Programem rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013 skierowano do ludności obszarów wiejskich objętej podejściem LEADER. Pracownicy LGD pomagają wnioskodawcom w przygotowaniu projektów. Składane wnioski mogą dotyczyć projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” i „Odnowa i rozwój wsi” na zasadach określonych w rozporządzeniach do tych działań oraz na operacje, które nie kwalifikują się do wsparcia w ramach działań osi 3, ale również przyczyniają się do poprawy jakości życia lub zróżnicowania działalności gospodarczej – tzw. małe projekty²².

Zakres pomocy w ramach małych projektów obejmuje m.in.:

- podnoszenie jakości życia społeczności lokalnej na obszarze objętym LSR, w tym przez: udostępnianie urządzeń i sprzętu komputerowego, w tym umożliwiające dostęp do Internetu, oraz organizację imprez kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych;
- rozwijanie aktywności społeczności lokalnej, w tym przez promocję lokalnej twórczości kulturalnej oraz kultywowanie miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów, języka regionalnego i gwary oraz tradycyjnych zawodów i rzemiosła;
- rozwijanie turystyki lub rekreacji na obszarze objętym LSR, w tym przez m.in.: utworzenie lub zmodernizowanie bazy informacji turystycznej oraz stron internetowych, budowę, odbudowę lub oznakowanie małej infrastruktury turystycznej;
- zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie lub oznakowanie cennego, lokalnego dziedzictwa krajobrazowego i przyrodniczego, kulturowego i historycznego;
- inicjowanie powstawania, przetwarzania lub wprowadzania na rynek produktów i usług opartych na lokalnych zasobach, tradycyjnych sektorach gospodarki lub lokalnym dziedzictwie, w tym kulturowym, historycznym lub przyrodniczym, albo podnoszenie jakości takich produktów;

²² <http://prow.rolnicy.com/leader-2007-2013/dzialanie-wdrazanie-lokalnych-strategii-rozwoju.html>.

- wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w celu poprawienia warunków prowadzenia działalności kulturalnej lub gospodarczej, w tym rolniczej²³.

Dotychczasowe doświadczenia wskazały też na pewne bariery, z którymi należy się liczyć i które należałoby eliminować; są nimi: opór administracji lokalnej, słabość i nietrwałość niektórych istniejących partnerstw, niejednokrotnie nieefektywne wydatkowanie pieniędzy²⁴.

Realizacja programu LEADER musi być kontrolowana, a on sam powinien być udoskonalany. Ponieważ jest to program długofalowy, do jego wdrażania potrzeba cierpliwości, a na jego wymierne efekty trzeba będzie poczekać. Ponadto należy wziąć pod uwagę, że program może się nie sprawdzić na obszarach szczególnie ubogich w kapitał społeczny.

7. Podsumowanie

W kolejnych latach edycji inicjatywy wspólnotowej LEADER w Polsce można zaobserwować wzrastające znaczenie programu w ekonomiczno-społecznym rozwoju obszarów wiejskich. Za kluczową cechę programu można uznać budowanie powiązań w lokalnej ekonomii oraz stwarzanie umiejętności współpracy i koordynacji działań w sektorach: publicznym, prywatnym i lokalnym. Ta kreatywna synergia być może nie byłaby możliwa, gdyby program nie został wdrożony.

„Inicjatywa edukacyjna” LEADER wzmacnia budowę kapitału społecznego, by wtórnie wykorzystać ten kapitał przy działaniach na rzecz rozwoju wsi. Program gwarantuje trwałą zmianę i pewnym sensie staje się fundamentem przyszłej lokalnej aktywności. Istniejące bariery jedynie spowalniają proces jego efektywnej realizacji.

Program LEADER należy do kategorii tzw. programów miękkich, w związku z czym można obecnie obserwować przede wszystkim jego efekty społeczne, tj. pozytywną rolę w kształtowaniu społecznego i intelektualnego rozwoju kapitału ludzkiego. Pośrednio wpływa też na akcelerację procesu zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. W perspektywie długofalowej można się spodziewać również wymiernych efektów ekonomicznych, jednakże obecnie, zważywszy na krótki okres realizacji programu w Polsce oraz na brak badań ewaluacyjnych zakrojonych na szeroką skalę, ocena jego efektywności w rozwoju ekonomicznym wsi jest trudna.

Literatura

- Borek T., *Realizacja Pilotażowego Programu LEADER+ w Polsce*, broszura informacyjna FAPA, 2007.
Chmieliński P., *Przyszłość rozwoju obszarów wiejskich a program LEADER*, Roczniki Naukowe SERiA, 2008, t. X, z. 2,

²³ www.minrol.gov.pl.

²⁴ Inicjatywa Leader w Polsce, www.ukie.gov.pl.

- Daugstad K., Rønningen K., *Winning and Losing. The Changing Geography of Europe's Rural Areas*, "Journal of Rural Studies" 2007, vol. 23, iss. 1.
- Fischler F., *Quality of Life in Rural Areas: Building on the LEADER Experience*, 1st LEADER+ Obs. European Seminar, Bruksela 2004.
- Hałasiewicz A., *LEADER w Polsce*, http://www.LEADERplus.org.pl/docs/LEADER_w_Polsce.pdf.
http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/seminars/25102004/speech_ffischler_leader_seminar_en.pdf.
- <http://prow.rolnicy.com/leader-2007-2013/dzialanie-wdrazanie-lokalnych-strategii-rozwoju.html>.
<http://www.LEADERplus.org.pl>.
- Janiak K. i in., *LEADER w Unii Europejskiej. Pilotażowy Program LEADER w Polsce*, [w:] *LEADER. Szansa dla polskiej wsi*, FAPA, Warszawa 2008.
- Marsden T., Sonnino R., *Rural Development and the Regional State: Denying Multifunctional Agriculture in the UK*, "Journal of Rural Studies" 2008, vol. 24, iss. 4.
- Ray C., *The EU LEADER Programme: Rural Development Laboratory*, "Sociologia Ruralis" 2000, 40(2).
- Shortall S., *Are Rural Development Programmes Socially Inclusive? Social Inclusion, Civic Engagement, Participation, and Social Capital: Exploring the Differences*, "Journal of Rural Studies" 2008, vol. 24, iss. 4.
- Tańska O., *Inicjatywa UE LEADER a rozwój nowego podejścia do obszarów wiejskich w Polsce*, „Racjonalista”, <http://www.racjonalista.pl>.
www.minrol.gov.pl.

THE ROLE OF THE EU LEADER INITIATIVE IN ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Summary

The aim of the article is a presentation of LEADER programme as an example of the support for economic and social development of rural areas. The aim and the content of programme in its following editions and also the aspects connected with realization of this initiative in Poland were presented.